

Vice Šunjić
Zadar

ANĐELA MILINOVIĆ HRGA: *JEZIČNA SLIKA
SPLITSKOGA NOVINSTVA IZMEĐU DVAJU
SVJETSKIH RATOVA*

Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, Split, 2023.

U izdanju splitskoga Filozofskoga fakulteta potkraj 2023. godine objavljena je opsežna monografija *Jezična slika splitskoga novinstva između dvaju svjetskih ratova* autorice Anđele Milinović Hrge. Djelo donosi prvu cjelovitu jezičnu analizu splitskih dnevnih novina u međuraću te otkriva složenost jezičnih pojava u lokalnome tisku u odnosu na tadašnju hrvatsku normu. Dok su društvene i političke okolnosti toga vremena već obrađene u relevantnim monografijama (npr. *Grad i ljudi: Split 1918. – 1941.* Zdravke Jelaske Marijan, 2009. i *Politička povijest Splita od 1918. do 1941.* Marijana Buljana, 2022.), nedostajala je sustavna lingvistička obrada. Međuratno je razdoblje u jezičnome smislu osobito važno jer se Dalmacija dotad samostalno razvijala pod austrijskom nadležnošću u sastavu Austro-Ugarske Monarhije, to jest odvojeno od ostalih hrvatskih područja koja su bila pod ugarskom vlašću. Nakon Prvoga svjetskoga rata pri integraciji hrvatskih prostora u novoosnovanoj državi dalmatinsko se upravno središte prenosi sa Zadra na Split, a Dalmacija se ponovo i politički i sociolingvistički samostalno razvijala. Tek se u Banovini Hrvatskoj integrirala s ostalim hrvatskim prostorima u jednu upravnu cjelinu.

Proučavanje je obuhvatilo desetere dnevne novine koje su izlazile u Splitu od 1918. do 1941. godine (iako ne sve jednako dugo): *Novo doba*, *Jadran*, *Život*, *Novi list*, *Jadranska pošta*, *Primorska pošta*, *Narod (Jugoslavenski narod, Hrvatski narod)*, *Hrvatska riječ (Hrvatska sloga)*, *Jadranski dnevnik* i *Hrvatski glasnik*. Budući da su novine oblikovale javni prostor, njihove su redakcije slijedile dva suprotstavljena jezična pristupa: jedni su razvijali jezičnu unifikaciju temeljenu na shvaćanju

da postoji jedinstveni srpsko-hrvatsko-slovenski narod s jedinstvenim jezikom koji valja izgrađivati i posredstvom novina; druga je, znatno manja, skupina snažno razvijala hrvatsku nacionalnointegracijsku ideologiju i jezični kroatizam.

Knjiga je strukturirana u tri poglavlja: *I. Uvod*, *II. Jezična raščlamba splitskih dnevnih novina od 1918. do 1941.* i *III. Članci o jeziku objavljeni u splitskim dnevnicima od 1918. do 1941.* Nakon toga donosi se *Zaključak*, slijedi popis izvora, popis literature, sažetci na hrvatskome i engleskome te *Kazalo imena*.

U *Uvodu* se donosi kraći pregled političke povijesti Dalmacije do Drugoga svjetskoga rata, potom se prikazuje razvoj novinstva i uloga novinske cenzure u međuraću, najprije u Hrvatskoj općenito, a zatim se autorica usredotočuje na specifičnosti splitskoga novinstva. Detaljnije se prikazuju desetera splitske međuratne dnevne novine koje su bile korpus na kojem je provedena opsežna raščlamba. Ovo poglavlje odlikuje se povijesnom preciznošću i funkcionalnošću u kontekstu postavljanja jezikoslovnoga istraživanja u njegov širi društveni okvir.

U središnjem poglavlju monografije razmatra se i uspoređuje jezična praksa deseterih dnevnih novina koje su izlazile u Splitu u međuraću u odnosu na hrvatsku normu prve polovine 20. stoljeća. Pokazuje se da se u *Novome dobu*, kao najdužvječnijem međuratnom dnevniku, pisalo i srpskim, sporadično također talijanskim, francuskim, engleskim te vrlo rijetko čakavštinom. Najdosljednije i najprepoznatljivije čakavština je bila zastupljena u tzv. ekspresivnim novinskim žanrovima, ponajprije u stalnoj rubrici kozerija Marka Uvodića u *Novome dobu*. Njegove su kozerije, pisane živim gradskim idiomom, objavljivane još potkraj dvadesetih, a gotovo svakodnevno izlazile su tijekom tridesetih godina 20. stoljeća. Čakavski izrazi povremeno su se pojavljivali i u drugim splitskim novinama, poput *Jadranske pošte* i *Primorske pošte*.

Autorica se posebno osvrće na fenomen ekavice koji je izražen u unitarnome *Novom dobu*, a donosi primjere ekavice i u ostalim splitskim unitarnim dnevnicima te, rjeđe, onima hrvatske nacionalnointegracijske orijentacije. Zanimljiv je podatak da su splitski unitarni dnevници još i u tridesetim godinama 20. stoljeća objavljivali ekavske tekstove hrvatskih autora – praksa koja se u ostatku zemlje gotovo sasvim ugasila nakon političkoga preokreta uzrokovana smrću Stjepana Radića 1928. godine, što je bila prijelomnica kada se ili prestajalo s takvom praksom ili prelazilo na srpsku stranu. Taj kontinuitet u splitskom tisku svjedoči o drukčijoj dinamici jezične politike u dalmatinskome kontekstu.

Obilježja jezika kojim su pisali splitski novinari između dvaju svjetskih ratova potanko se raščlanjuju na pravopisnoj, fonološkoj, morfonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj, leksičkoj i rječotvornoj razini. U svakom segmentu analize navode se konkretni primjeri iz deseterih novina koje su činile istraživački korpus, pri čemu se pokazuje raznolikost jezične prakse i razlike koje su proizlazile iz ideološke opre-

dijeljenosti pojedinih redakcija. Spomenimo da se u splitskim novinama dvadesetih i tridesetih godina redovito bilježe hiperijekavizirani likovi poput mjesta *Tijesno* i staroga splitskoga groblja *Sustjepan*. Premda je u ondašnjim pravopisima bilo naglašeno da se ikavska ili ekavska imena, obično iz čakavskoga i kajkavskoga područja, ne mijenjaju, vukovska je praksa često nametala štokavske oblike. Izvornim se ikavskim oblicima prostor ostavlja tek u neformalnim rubrikama.

U posljednjem poglavlju monografije iz kronološke i tematske perspektive raščlanjuju se članci o jeziku objavljavani u navedenim splitskim međuratnim dnevnicima. Članci su kronološki razgođeni u četiri razdoblja te unutar njih grupirani po tematskome kriteriju. Osobito je važno tematsko potpoglavlje *Nezamijećeno i prešućeno*, u kojem autorica upozorava na ključne jezične teme koje splitski unitarni dnevnicima ne zamjećuju ili hotimično prešućuju iako se o njima izvješćuje u ostatku hrvatskoga novinstva toga doba. Ističe se, primjerice, izostanak osvrta na tada aktualnu raspravu o jeziku na kojoj se bilježe skupštinski zapisnici, a koja se odvijala uoči atentata na Radića ili prešućivanje objave Guberininih i Krstićevih *Razlika između hrvatskoga i srpskoga*.

Za čitateljsku publiku Čakavske riči bit će zanimljiv podatak da se u splitskim dnevnicima *Jadranski dnevnik* i *Hrvatski glasnik* ime *Metković* bilježilo i u jedninskom i u množinskome obliku (*Metković*, *Metkovići*, u *Metkovićima*). U novinskim raspravama naglašeno je da su množinski oblici poput *Metkovići* i *Orebići* staroslavenskoga podrijetla, a njihovo skraćivanje u jedninu pripisano je administrativnoj praksi iz doba Austro-Ugarske. Polemika koja se u *Novome dobu* razvila 1936./1937. godine posebno se usredotočila na naziv *Orebić* ili *Orebići*. M. S. Vekarić zastupao je množinski oblik pozivajući se i na pravila čakavske toponimije – ako je upotrijebljen *heros eponimos*, patronimik se pluralizira. Nasuprot tomu, kapetan Niko Župa branio je uvriježen i praktičniji jedninski oblik. Vekarić je ostao pri tom da ne treba »žrtvovati jednu historičku i jezičnu relikviju koja nam služi kao 'krsni list', i koja dokazuje da smo bili čakavci i autohtoni Hrvati«.

U drugoj polovici tridesetih godina splitski dnevnicima sve više prate dijalektnu književnost, osobito čakavsku, koja se pojavljuje kao nova stilska i kulturna struja. *Jadranski dnevnik* iskazuje pozitivan stav prema čakavštini donoseći tekstove koji je predstavljaju kao izvorno hrvatsko jezično blago. Istodobno, u *Novome dobu* razvijaju se polemike o statusu čakavštine i kajkavštine, često uz stav da dijalektna književnost potkopava standardizaciju jezika i jedinstvo nacionalne kulture. Krajem toga desetljeća, osobito tijekom razdoblja Banovine Hrvatske, dijalektni izrazi sve se više prihvaćaju kao dio jezične baštine, osobito u *Hrvatskom glasniku*, gdje Marin Franičević ističe kako čakavština može obogatiti, a ne ugroziti standardni jezik. Vinko Nikolić 1941. u *Novome dobu* brani dijalekte kao temeljne izraze hrvatskoga identiteta pozivajući na njihovo očuvanje kao kulturne i jezične vrijednosti.

Monografija *Jezična slika splitskoga novinstva između dvaju svjetskih ratova* vrijedan je doprinos jezikoslovnoj kroatistici prve polovine 20. stoljeća. U dosadašnjim istraživanjima prevladavala je slika Splita kao snažnoga unitarističkoga središta, čije je novinstvo služilo očuvanju jezičnoga unitarizma i političkoga jugoslavenstva. Ova je monografija tu tezu djelomično prevrednovala jer uz dominantne unitarističke listove detaljno analizira i manje poznate splitske dnevne novine koje su zagovarale hrvatski kroatizam te vlastitim jezičnim izborima više ili manje uspješno zrcalile takvu integracijsku ideju. Sustavnim pristupom, temeljitom analizom i bogatom dokumentacijom autorica pruža znanstveno utemeljenu i višeslojnu sliku jezične prakse splitskoga novinstva u vrlo slojevitome razdoblju hrvatske povijesti, uz usporedbe s tadašnjim hrvatskim jezičnim prostorom. Knjiga će biti zanimljiva kroatistima, kroatolozima, novinarima, ali i povjesničarima, publicistima, kulturolozima te svima onima koji žele doznati više o splitskome međuratnom novinstvu iz jezičnih i izvanjezičnih motrišta.